

L'orgue No 243 (1997. július-augusztus-szeptember) és No 244 (október-november-december)

A francia nyelvű orgonás folyóiratot az *Association des Amis de l'Orgue* (Orgonabarátok Társasága) franciaországi egyesület adja ki évente három alkalommal. A lapot 1927-ben alapította Béranger de Miramon Fritz-James és Norbert Dufourcq, tiszteletbeli elnökei André Marchal és Henri de Miramon Fritz-James. A hatvan oldalas nyári számban két nagyobb írás és egy bőséges szemlerovat olvasható, a lap fő részét 6–6 oldal hirdetés keretezi.

Az első cikk —Erik Kocevar riportja— egy már nagy hírnévnek örvendő fiatal zeneszerző, orgonista és pedagógus, *Thierry Escaich* eddigi munkásságát ismerteti. A muzsikus 1965-ben Párizs egyik külvárosában született, 7 éves korában kezdett el orgonálni: szentmiséken improvizált. 16 évesen lett a párizsi Conservatoire növendéke, mely intézményben jelenleg fúgaszerkesztést és formatant oktat. A közelmúltban nevezték ki Vincent Warnier mellé a párizsi *Saint Étienne du Mont*-templom orgonistájává. Escaich számára igen fontos az orgonás liturgikus szolgálat, melyben az improvizációt részesíti előnyben. Bár kiváló rögtönző hírében áll, számára ez azonban csak a zeneszerzői tevékenység szükséges része — elsődleges foglalkozásának ugyanis a zeneszerzést tartja. Eddigi művei sorában többek között öt zenekari darab, két kórusmű, tíz kamaraegyüttesre írt kompozíció és hat orgonadarab található. Escaich saját stílusáról szólva kifejti, hogy lehetséges tonális avant-garde zenét is írni, amint azt Penderecki vagy Reich is tette. Ő maga is ebben a szellemben komponál, vállalva, hogy ezért olykor reakciónak bélyegzik műveit. — Véleménye szerint az ideális koncertorgonáról nem hiányozhat a jó kombináció, hogy az előadó a regisztrátor zavaró jelenléte nélkül lehessen együtt a közönséggel. Bár a mechanikus orgonát jobban kedveli az elektromosnál, legkedveltebb hangszere mégis a párizsi Notre Dame orgonája, ahol „...az alapjátékok tömege felkavarja az embert...” — mondja. — A riportot Escaich egyik orgonadarabjának (*Évocation*) elemzése, majd a szerző eddigi műveinek jegyzéke követi.

A másik írás egy 1944-ben a francia ellenállók soraiban fiatalon elesett zeneszerzőről, *Jean Claude Touche*-ről emlékezik meg. Touche mindössze tizennyolc évet élt, kiemelkedő tehetségét fennmaradt művei —egy zongora- és öt orgonadarab— tanúsítják. Tanítványa volt Marcel Duprének, aki az 1944-ben írt „*Offrandes à la Vierge*” (op. 40) című orgonaciklusának „*Mater dolorosa*” tételében tiszteleg elhunyt növendékének emléke előtt. A tanulmányban a továbbiakban Touche fennmaradt orgonaműveinek (*Élévation*, *Pastoral*, *Scherzetto*, *Fugue*, *Thème et variation sur Veni Creator*) részletes elemzése olvasható.

A cikkeket terjedelmes szemlerovat (lemezek, könyvek, folyóiratok ismertetése) követi, majd híreket olvashatunk koncertekről, zenei versenyekről, tanfolyamokról, konferenciákról és orgonarekonstrukciókról. A lapot az egyik szerkesztő, François Sabatier rövid írása zárja, melyben a közelmúltban elhunyt *Louis Fonvielle-re*, a toulouse-i *Saint Sernin*-templom egykori orgonistájára emlékezik.

A *L'orgue* 1997. évi utolsó számának első cikke —Louis Ausseil írása— a párizsi *Saint-Sulpice-templom orgonaszekrényével* foglalkozik. (Képét ld. lapunk jelen számának 237. oldalán!) Az orgonaház 1782-ben Jean-François-Thérèse Chalgrin (1739–1811) építész tervei alapján készült. Azóta sok kritika érte mind az orgonaépítők, mind a hangszer- és művészettörténészek részéről. Az utóbbiak a klasszicizáló, antik görög-római stílust támadták, ami a „nemzeti stílus” rovasára a XVIII. század elejétől egyre erősebben jelentkezett a francia építőművészetben. Az orgonaépítők pedig azt kifogásolták, hogy Chalgrin nem figyelt az orgonaépítés alapvető követelményeire, és ezzel kényszerítő tények elé állította a hangszer alkotóit, nevezetesen az első, 64 regiszteres orgona készítőjét, François-Henri Clicquot-t. 1856-ban Aristide Cavallé-Coll, az újabb, 100 regiszteres hangszer építője a következőképp nyilatkozott: „A párizsi Saint-Sulpice-templom orgonaszekrénye, melyet 1781-ben Chalgrin építész készített, kétségkívül korának legfontosabb alkotása. Sajnálatos azonban, hogy ezt az építést, úgy tűnik, kevésbé inspirálták az évszázadok alatt szentesített orgonaszekrény-formák, és inkább egy antik templomot épített fából, amelynek arányai inkább egy kőből épített konstrukciónak felelnének meg. A szekrény —vagy inkább templom— 12 méter széles és 14 méter magas, [...] nem alkalmas arra, hogy betöltse célját. A sípok előtt álló nagy oszlopok és szobrok megakadályozzák a hang szabad terjedését, és így a híres Clicquot minden tudománya ellenére [...] Európa egyik legjelentősebb orgonájának hangja lefojtott maradt, bebörtönözve ebbe a súlyos bútor-ketrecbe.” Cavallé-Coll —kívánsága ellenére— nem változtathatott az orgonaszekrényen. 1862-ben csak egy változás történt, ami azonban rontott a helyzeten: egy óra került a hátpozitív szekrényére. A cikkíró szerint ezen a sajátos orgonaszekrényen Chalgrin szabadkőműves ízlése érződik. Egyértelmű szabadkőműves-jelek természetesen nem szerepelnek az orgona díszítésén, hiszen ezek titkosak voltak.

Viszont a szerző említ egy másik orgonát, amelyen ezek a jelek meg is találhatóak. Ez a bretagne-i Saint-Pol-de-Léon Saint-Paul-Aurélien-templomában álló hangszer. Építője az a politikai nézetei miatt 1643-ban Angliából Franciaországba menekült Robert Dallam, akinek az apja a cambridge-i King's College orgonáját tervezte. Ismereteink szerint a fent említett bretagne-i orgonaházon található a legkorábbi időkből fennmaradt efféle jegyek. Robert Dallam azon szándéka, hogy szabadkőműves nézeteit ekképp egy katolikus templomban megjelenítse, erősebb volt, mint a fogadalma, hogy ezeket csak titokban használja. Ezt egyébként azért is megtehetette, mert sem a papság, sem a hívek nem ismerték fel akkoriban ezeket a jeleket. A cikkben szó van egy másik hasonló esetről, a Lunéville-i Saint-Jacques-templom orgonájáról. A szekrény alkotói, Emmanuel Héré (1705–1763) és Jean Girardet (1709–1778), szintén szabadkőművesek voltak. Ezt az orgonát már olyannyira csak a klasszikus épületelemek uralják, hogy első látásra nem is tűnik orgonának. Még a sípok sem látszanak, nemhogy bármiféle keresztény szimbólum megjelenne rajta.

A cikk írója feltételezi, hogy Chalgrin ismerte ezt a két orgonát, és ezek inspirálták a Saint-Sulpice-templom orgonaszekrényének megalkotásakor. Így az számára nemcsak építészeti modellként vagy egy stílus megjelenítésére, hanem a szabadkőműves lelkiség kifejezésére is szolgált.

A tanulmányban ezt követően olvashatunk a kor egyik leggazdagabb plébániatemplomában ez időben folyó belső díszítő munkálatokról, melyeket kivétel nélkül Chalgrin „páholytársai” végeztek. Az írás a továbbiakban részletesen elemzi az orgonaházat. Bár a később odakerült óra nem illik a látványba (ez jól érzékelhető az újságban közölt eredeti homlokzati tervrajzon), mégis elmondhatjuk, hogy ez az orgonaszekrény a maga nemében szép és harmonikus alkotás.

François Sabatier írásában *Charles Tournemire eddig kiadatlan 15 levelét olvashatjuk*. Valamennyi levél címzettje Joseph Ermend Bonnal (1880–1944), aki tanítványa és barátja, valamint a Sainte-Clotilde-templomban rövid ideig (1941–1944) utódja is volt Tournemire-nek. Kettejük kapcsolatát a Tournemire személyes hangú leveleinek egyikében olvasható liszti idézet jellemzi: „Nincsenek tanítványok, csak munkatársak”.

Egy *Lyon* orgonáival foglalkozó cikksorozat részeként jelent meg Jean-Marc Baffert írása a város *Szent Antal-templomának orgonájáról*. A szerző irigylésre méltóan bő dokumentáció alapján idézi fel a hangszer 1686-os megrendelésének és készítésének (építő: Joseph Ferry) körülményeit, az orgona további sorát, a templom orgonistáit.

Michel Dieterlen tanulmánya *a harmónium kialakulásának történetét* igyekszik felvázolni, megemlítve a hangszer régi elnevezéseit és különféle formáit is. A szerző nem feledkezik meg arról sem, hogy a harmónium Liszt Ferencnek kedves hangszere volt. Bemutat és képekkel is illusztrál néhány nagy, impozáns templomi harmóniumot, amelyeknek homlokzati sípjai is vannak. Bár a harmónium szokásos regiszterei mellett olykor ezek is megszólaltathatók voltak, többnyire mégis néma dízsípként készültek. (Ezeket franciául kanonok-sípkoknak is nevezik, mert bár mindig az előtérben díszellegnek, mégsem szolgálnak semmire, mindig „alusznak”.)

Két rövid cikk zárja a folyóiratot; az első —Roland Mercadal írása— *a Tours-i katedrális nagyorgonáját ismereti*, melynek fennmaradt a XVI. században épült és a XVII. században átalakított szekrényzete. A másik írás —Jean-Claude Suc tollából— *két ugyanebből a korból való, Puy-en-Velay-ban álló orgonát hasonlít össze*.

Az „Információk” rovatban többek között arról értesülhetünk, hogy az 1997. novemberében megrendezett II. nemzetközi párizsi orgonaverseny nagydíját és a „kortárs mű legjobb előadója” címet a magyar Pálúr János nyerte el (ld. híradásunkat lapunk előző számának 96. oldalán).

Merczel György